

CITY nro 6/1988
Kuvat: Pertti Nisonen

Tarusta totta

Ryhmäteatterin harjoitukset ovat uskomaton yhdistelmä suunsoittoa, sekasortoa, hysteriaa, punnertamista, pianonsoittoa, Leppäkosken huutoa ja Hällströmin visioita, Reiskan rummutusta, lastenhoitoa, lukuharjoituksia, kärsivällistä treenaamista, lavasteiden rakentamista, alapäävitsejä, hintti-imitointia, kaljanjuontia, tupakansavua, käsillä seisomista, irrottelua, analysointia, keskustelua. Suomenlinnaan valmistuva Taru Sormusten Herrasta on loppusuoralla.

- Isä, susta tulis hyvä Gandalf Harmaa!

- Se oli mun poikani Antti, joka sanoi niin. *Taru Sormusten Herrasta* on sen lempikirjoja, se on lukenut sen jo neljä-viisi kertaa, kertoo **Vesa Vierikko**.

- No, sitten kun mä kuulin, että Tolkien toteutetaan Suomenlinnaan, niin mä menin Affen luo ja kerroin sille, mitä mun poikani oli sanonut. Joo-o, Affe vastasi venytellen, niin mäkin olen ajatellut. Enkä mä edes tiennyt, kuka helvetti on Gandalf Harmaa!

Seitsemän vuotta sitten, Nauruihmisen aikoihin, istuivat Affe alias **Arto af Hällström** ja **Kari Väänänen** Suomenlinnan Hyvän Omantunnon linnakkeessa, nostivat kuppia ja silmäilivät muureja ympärillään. Suunnittelivat ja herkuttelivat idealla: miten mahtavaa olisikaan tehdä näihin maisemiin **J.R.R. Tolkienin** *Taru Sormusten Herrasta*... Olisi örkkejä, hobitteja, haltioita. Nähtäisiin velhot, kääpiöt ja saalistavat sudet. Loihdittaisiin maa Mordorin mustine ratsastajineen ja esitettäisiin koko huikea Sormuksen seikkailu! Mikä tarina, mikä näytelmä! Tänä kesänä tuo seitsemän vuoden hellitty haave toteutuu.

Suomalaista teatterimaailmaa ennenkin hätkäyttänyt Ryhmäteatteri on ryhtynyt suuryritykseen ja tavoilleen uskollisena aikoo jälleen yllättää ja ällistyttää katsojat sekä näyttämön juudakset ja giljotiinikajavat.

Ovista vetää ja paska haisee

- Tyhmä lehti, sanoo Allu alias **Raila Leppäkoski**, toinen Sormuksen ohjaajista, ja heittää päivälehden sivulleen.

- Tyhmä lehti, kun on naisia bikineissä, vai? kysyy **Reino Laine** ja istahtaa rumpusetin taa. Affe kiertää Pengerkadun kolkkoa teatterisalialia, hyräilee ja keräilee piuhoja. Äkkiä Reiska heittää hurjan rumpusoolon, volyymit kybällä. Mies paukuttelee ääniä minuuttitolkulla.

- No niin, nyt heräs talon kaikki sokeat lauantaiaamuna, Allu tuumaa iltapäivälehtien äärestä, mutta Reiska sen kun heittää uutta sooloa peliin.

- Voi ei, kohta täällä on 300 sokeata, Allu pudistelee päätään.

On maaliskuun kuudes, pyryinen päivä, mutta ulkona vallitsevasta säästä ei tiedä patkääkään Ryhmiksen kivikellaria muistuttavassa, Helsingin Sokeain talosäätiöltä vuokratussa teatteritilassa. Salin kolmesataa tuolia on siirretty toiselle seinustalle, näyttämö on täynnä rekvisiittaa ja Suomenlinnaan matkaavaa roinaa, etualalle on rakennettu pienoismalli Hyvän Omantunnon linnakkeen katetusta versiosta. Huojuva, sinisellä kerniliinalla peitetty pöytä kahvitermospulloineen ja satoine kertakäyttömukeineen notkuu sammalenvihreän, repaleisen, olut- ja kahvitahrojen laikuttaman plyysisohvan kupeessa, mustan jätesäkin vieressä. Takaseinällä, lakkalätäköiden läikittämiä rappujen yläpäässä, kohoaa epämääräinen lautakasa, jonka päällä kimmeltää muutama haltiapäähine. Seitsemän, kuin eri oopperasta karannutta, enemmän tai vähemmän risaa tuolia, joukossa yksi kolmijalkainen Alvar Aalto -palli, ikivanha lommainen tuuba sekä kymmenet tupakantumpit täplittävät hiirenharmaata kivilattiaa. Neljä kahdeksanlamppuista kattovalaisinta heittää saliin kelmeää kajoa. Rumpusetin vieressä ovat harmoni, piano ja syndikat, ja pylväiden takaa näkyy patkä naulakkoa sekä monenkirjava ilmoitustaulu.

- Kuka helvetin hobitti on nysynyt mun plarin? Kari Väänänen kailottaa tukka pystyssä keskellä salia. **Taneli Mäkelä**, aina ajoissa, istuu sohvankulmalla siistissä verryttelyasussaan, kansio korrektisti polvilla. **Pertti Sveholm** kiinnittää irtomahaa uumilleen ja **Ville Virtanen** loikkii

mustassa Dracula-viitassaan kuin Bela Lugosi.

Teatterin takaovi kolahtaa jälleen, ja hyinen viima hiipii saliin. Vesa Vierikko saapuu ilmaa nuuhkien ja ärähtää: Taas täällä haisee paska! Mikä ihme noita viemäriputkia vaivaa aina viikonloppuisin?

Tässä teille hernerokkaa...

Tolkienin teoksen lavalle loihtiminen on Affen ja Allun Ryhmäteatterin kauden suuritöisin produktio. Kuten unelmat usein, *Taru Sormusten Herrasta* kasvoi tekijöiden mielissä huikeaksi hankkeeksi, mahdolltomaksi toteuttaa. Aluksi esityksen piti kattaa koko Suomenlinnan saari. Ryhmisläiset kävivät saarella etsimässä kohtauksille sopivia paikkoja, ja yleisöä varten suunniteltiin jopa liikuteltavia ruokakärryjä: Tässä teille hernerokkaa, lusikoikaapas vauhdilla, ja sitten mennään seuraavaan kohtaukseen!

Pari-kolme vuotta ryhmisläiset etsivät esittämiskaipaikkaa myös mantereen puolelta. Ehdolla oli muun muassa Kyläsaaren jätteenpolttolaitos, mutta lopulta tekijät päätyivät alkuperäiseen ideaan eli Hyvän Omantunnon linnakkeeseen Suomenlinnassa.

Pelkästään Tolkienin teoksien oikeuksien etsiminen ja saaminen kesti kolme vuotta. Paljastui, että oikeudet olivat erällä amerikkalaisella filmiyhtiöllä, eivät suinkaan Tolkienin perikunnalla.

Ryhmäteatteri sai oikeudet vuoden 1989 loppuun asti. Takaraja alkoi uhkaavasti lähestyä, mikä pakotti ryhmisläiset päätöksen eteen: joko se tehdään nyt tai ei koskaan.

Alussa tekijöitä houkutteli ajatus yhdistää eri kulttuurin aloja ja tehdä Tarusta tapahtuma, jossa olisi musiikkia, tilateoksia, näyttelyitä, performancea. Ajan myötä lieveilmiöt alkoivat kuitenkin tuntua turhilta, ja lopulta päädyttiin perinteisistä perinteisimmän esityksen tekemiseen.

Ilman musiikkia Tolkienin trilogiaa olisi kuitenkin mahdotonta esittää. *Taru Sormusten Herrasta* on soiva teos, täynnä lauluja ja tanssikohtauksia. **Toni Edelman**, joka on tehnyt kuunnelma- ja näyttämömusiikkia muun muassa näytelmiin *Kauhea murhamies Lalli*, *Herra Langen rikos* sekä *Othello*, on säveltänyt Sormusten Herraan yli 20 laulua.

Produktio työllistää lähes 70 ihmistä, joista 15 on näyttelijöitä. He ovat harjoitelleet helmikuun alusta, kolme kuukautta ankeassa kellarissa, tietämättä oikeastaan mitään tulevasta asemasta, kulisista, lavasteista. Koskalla osalla ryhmän tyypeistä on ollut samaan aikaan myös muita töitä – leffoja, viihdeohjelmia, muiden teattereiden harjoituksia – ei Tarua ole pystytty harjoittelemaan kronologisessa järjestyksessä. Enemmän kuin näyttelemistä on koko touhu ollut usein puhdasta hakuammuntaa, markkeeraamista ja sookona sohimista.

Kuka tappoi kohtauksen?

– Nyt siis kuolema, ja tehkää siihen tunnetta! Näytelkää, mitä te häpeilette?

Kuin Punainen Paroni teputtaa puolitoistametrinen Allu punaisessa minimekossa keskellä salia ja heittää ohjeita näyttelijöille: Rundis, muista että kun sä yrität ottaa sormuksen Frodolta, sä et hymyile, Boromir on maailman suurin tosikko. Sormuksen himoitseminen on sille hetken heikkous, ei mikään suunniteltu juttu. Älä siis tee sitä roistomaisesti, Boromir on puhdassydäminen, suoran toiminnan mies. No niin, olkaa hyvä.

Väki hiljenee, vain Vesa Vierikko tassuttelee näyttämölle suunnatakseen spotin kohtauksen esittäjiin. Keskellä salia seisovat Kari Väänänen, liki metrin mittainen miekka kupeellaan, sekä mahtikokoinen **Mikko Kivinen**, joka näytelmässä esittää kääpiö Gimliä.

– Kuulitko, se on Boromirin torvi! Boromir on hädässä! Väänänen huutaa ensimmäiset repliikit.

Ja siinä samassa salin oikealta seinustalta, pylväiden välistä horjuu esiin Rundis alias **Carl-Kristian Rundman** alias Boromir. Kuin vanhojen Hollywood-elokuvien sankari hän hoippuu salin poikki kohti Kari Väänästä alias Aragornia, kaatuu sitten tämän syliin jumalaisen dramaattisesti, saa karmaisevia kouristuksia ainakin minuutin ajan, ottaa sitten kasvoilleen Suuren Kuolevan Sankarin kärsivän ilmeen ja kuin ihmeen kautta pakottaa itsensä sanomaan totuuden viimeiset sanat Aragornille. Väänäsen pokka alkaa pikku hiljaa pettää Kivisen tyrskiessä jo täysin estoitta. Mutta Rundis sen kun jatkaa kuolemistaan: Aaaaaaaah! Minä... yritin... aah... pelastaa... Minas... minis... tiritiri... tigris?

– Niin-niin, sano vain! Aragorn rohkaisee kalman kynnykselle raahautuvaa sankaria.

Mutta Boromir ei virka enää sanaakaan. Rundis heittää päätään paremmin kuin spanieli ja

osoittaa näin yleisölle kuolleensa kaikkensa yritettyään. Samaan aikaan hiipii Allu Taneli Mäkelän luo ja ehdottaa tälle laulua; se voisi sopia tähän, se surumielinen hautausbiisi... Vänä jatkaa kohtausta, huutaen ääni täynnä paatosta: Näin siis kuoli Carl-Kristian Rundman, ystävien kesken vain Rundis! Mitä teen minä nyt? No, mitä SINÄ siinä teet? hän huutaa Allulle.

- Ohjaaja ulos näyttämöltä, tässä tehdään nyt tunnetta! Ja mitä vittua sinä siinä laulat?
- Ohjaaja käski laulaa, Mäkelä vastaa ja yrittää aloittaa biisiä.
- Ei jumalauta, eihän tässä voi näytellä, kun toi hoilaa vieressä!
- Esityksessä se tulee nauhalta, Reiska Laine yrittää lohduttaa Väänästä.
- No hyvä!
- Antakaa sen nyt laulaa edes yksi repliikki... Allu huutaa, jo lievästi epätoivoisella äänellä. Kaikki muut ryhmän ihmiset, Affe mukaan lukien, nauravat kuin hyeenat Boromirin kuolemalle.
- No hyvä on, saat laulaa yhden repliikin, Väänänen myöntyy.
- ...ei kun mä tarkoitin, yhden säkeistön! Allu jatkaa.
- No ei jumalauta, kokonainen säkeistö, tässä tehdään kuolemaa!
- Jos minä laulaisin jotakin? Rundis ehdottaa ja nostaa päätään Väänäsen sylissä.
- Ole nyt sinä hiljaa, sinähän olet raato! Väänänen evää kollegansa pyynnön, sysää Rundiksen pään takaisin syliinsä ja jatkaa repliikkejään puhtaalla paatoksella.
- Et sinä epäonnistunut. Minä olen epäonnistunut – tässä roolissa!
- No niin olet! saa Kivinen sanotuksi ulvontansa keskeltä.
- HILJAAAAAAA! Vittu, mä tunnen itseni niin kykenemättömäksi... Allu voihkii hiljaa päätään pidellen.

Uuden polven teatteria

Joukko teatteriopiskelijoita perusti Ryhmäteatterin 21 vuotta sitten. Se oli ensimmäinen ns. vapaa teatteriryhmä. Vuosina 1979-81 teatterin nimi oli Kirjannäyttämö Kruununhaassa sijaitsevan esityspaikan mukaan. Mutta sitten teatteri muutti nykyiselle paikalleen Pengerkadulle ja otti käyttöön entisen nimensä. Samaan aikaan teatterin suitsiin tarttuivat Arto af Hällström ja Raila Leppäkoski, jotka molemmat olivat jo ennättäneet räjäytellä draamallisia ja dramaattisia pommeja suomalaisessa teatterikentässä.

Valmistuttuaan Suomen Teatterikoulusta Affe, joka **Jouko Turkalta** sai lempinimen Kätyri, kiinnitettiin Helsingin kaupunginteatteriin, jonne hän ohjasi mainetta ja kunniaa niittäneen *Ihmisvihaajan* sekä *Othellon*, josta jälkimmäisestä hänet palkittiin kritiikin kannuksilla. Siirryttyään freelanceriksi hän ohjasi Suomen Kansan Teatteri -nimeä kantavan ryhmän kanssa *Pete Q:n*, joka ruoski vasemmistolaisen establishmentin valheellista radikalismia ja suututti marsseilla viuhtoneet, punalippua ylvästi kantaneet kulttuuripiirit.

Allu oli puolestaan noussut maineeseen Ylioppilasteatterin kautta jonkinlaisena suomalaisena **Simone de Beauvoirina**, jonka **Sartre** oli Arto af Hällström. Allun ohjaamat puhdasta seksuaalisuutta tihkuvat anarkistiset näytelmät, joissa vittuakin nuoltiin oikeasti näyttämöllä, hätkähdyttivät ja ällistyttivät. Ennen kaikkea teatterikriitikot olivat täysin pihalla, pallo totaalisesti hukassa uuden polven tekijöiden kanssa.

Tultuaan Ryhmäteatteriin ohjaajakaksikko jatkoi hurjaa mutta yksinäistä sooloiluaan suomalaisessa teatterimaailmassa. Mutta nyt tarttui osa teatterikriitikoista tiukemmin kirjoituskoneeseensa ja antoi arvioidensa ruoskia Ryhmiksen lähes hengiltä.

Kun vuonna 1982 Ryhmäteatteriin valmistui **Jukka Asikaisen** kirjoittama ja Affen ohjaama näytelmä *Mielentila*, kirjoitti Helsingin Sanomien kriitikko **Jukka Kajava** – jo klassikoksi muodostuneen – arvionsa: ”*Mielentila* on äärettömän ikävää kuultavaa ja nähtävää. Se on teatteria, jota suostuu katsomaan toimittajan kuukausipalkkaansa vastaan, muttei ikinä muulloin. Ja tiukkaa teki nytkin. *Mielentila* kesti ensi-illassaan 3 tuntia 15 minuuttia.

Uskomatonta: joutua tuijottamaan enimmäkseen huonosti näyttelviin Teatterikorkeakoulun neljännen kurssin oppilaiden vakuuttunutta mutta tavoitteellisesti täysin hämärän peitossa jäävää ja keinoiltaan erittäin alkeellista puurtamista.”

Enää ei Pengerkadun sali jää tyhjäksi huononkaan kritiikin vuoksi. Nykyään Ryhmäteatterin nimi on tae – jos ei välttämättä hyvästä, niin ainakin mielenkiintoisesta esityksestä. Mutta alkuaikoina, kun ryhmisläisiä ei ollut vielä rankattu Suomen Suositut -listalla, karkoitti murskakritiikki yleisön parempiin saleihin.

Ennätys on esitys neljälle ihmiselle.

Ryhmäteatterin korkea kynnyks

Tällä hetkellä Ryhmäteatterissa työskentelee kolmetoista vakinaisesti palkattua työntekijää, joista viisi näyttelijänvakanssilla: **Maija Leino**, **Kari Heiskanen**, **Pirkka-Pekka Petelius**, Pertti Sveholm ja Vesa Vierikko. Ryhmiksessä vierailee kuitenkin vuosittain lähes viisikymmentä teatterialan ammattilaista: näyttelijöitä, muusikoita, kirjoittajia, lavastajia, puvustajia jne. Osa vierailijoista, kuten pukusuunnittelija **Riitta Anttonen**, dramaturgi **Jouni Tommola** ja näyttelijä Kari Väänänen, on niin kiinteässä yhteistyössä Ryhmiksen kanssa, että joka kerta kun he tekevät jotakin muuta, siitä ikään kuin heijastuu kaje myös Ryhmäteatteriin.

Taru Sormusten Herrasta -esityksessä on uusi, mielenkiintoinen asetelma, sillä nyt vierailijoita on huomattavasti vakituista henkilökuntaa enemmän. Ryhmiksen näyttelijöistä vain Maija Leino, Pertti Sveholm ja Vesa Vierikko ovat mukana Tolkienin suurproduktiossa.

– Ei sillä ole merkitystä, miltä kurssilta tai kenen koulukunnasta tyypit tulee. Tärkeintä on lopputulos, kaikki tähtäävät maliin, se on kuin jalkapallo-ottelussa. Ei sillä, kyllähän tuollakin näkee, että on erikseen bodarit ja sitten me rappaajat, **Matti Pellonpää** hymähtää Fernet-Brancansa ääressä Taneli Mäkelän punnertaessa pientä hikeä pintaan ennen harjoituksia. Ryhmiksen maine on vuosien myötä, osittain televisiolle tehtyjen *Velipuolikuun*, *Mutapainin*, *Tabun* ja *Intermezzon* ansiosta, muovautunut verraten rankaksi. Muille näyttelijöille kynnyks Ryhmäteatteriin on osoittautunut hyvinkin korkeaksi.

– Kun mä olen tehnyt töitä Ryhmiksessä, niin kyllä on pelottanut, sanoo **Miitta Sorvali**, joka viimeksi on saanut suurta kiitosta rooleistaan lastennäytelmässä *Max ja Moritz*.

– Silloin *Mr. Evergreenin* aikana ei pelottanut niin hirveästi. Mutta *Tärkeintä on olla Aito* – se olikin ihan toinen juttu. Sellaisia näyttelijöitä kuin siinäkin esityksessä oli: PP, Svenkka ja Kari Heiskanen... Kyllä sitä välillä kauhistutti teputtaa yksin näyttämöllä, teki mieli kääntyä katsomoon ja sanoa: Odottakaa ihan vähän aikaa, äkkiä minä nämä repliikkini kakaisen, kohta tulee Kari heiskanen ja naurattaa teitä!

Carl-Kristian Rundman on ennen Sormusten Herraa näytellyt Ryhmiksessä *Varastetussa haitarissa* sekä *Merkonomin bluesissa*.

– Silloin kun mä olin varsinaisesti eka kertaa Ryhmiksen proggiksessa mukana, **Jussi Kylätaskun** kirjoittamassa ja **Kari Paukkusen** ohjaamassa *Merkonomin bluesissa*, niin silloin sitä tunsin itsensä ulkopuoliseksi, kun ei tajunnut kaikkea herjanheittoa, pudottelua ja ylirentoa meininkiä. Tietyn sisäänpäin lämpiämisen voi vaistota; ne on niin tuttuja keskenään, ettei ulkopuolinen pääse heti mukaan, varsinkin kun sitä samalla jännittää, että pärjäänkö mä näitten kanssa (nehän on mielettömiä näyttelijöitä, joku Pirkka-Pekka Petelius; eihän sun tartte kun työntää se lavalle, niin se tekee mitä vain!). Kun on arka ja vähän epävarma taidoistaan, menee helvetin helposti kipsiin kaikesta pudottelusta.

Elämäntapateatteria

– Joo, kieltämättä Ryhmiksessä on tiettyä sisäänpäinlämpiävyyttä. Kun me kesäisin muutetaan Suomenlinnaan, se ikään kuin korostuu. Ollaan sellainen ”kristiaaninen yhteisö”, lauma likaisia lapsia ja keskikaljabileitä, myöntää Pertti Sveholm. Kolmetoista vuotta sitten hän aloitti Ylioppilasteatterissa, samaan aikaan **Jarmo Hyttisen** kanssa, ja on siitä lähtien tehnyt töitä Allun kanssa. Ryhmäteatteriin hän tuli vuonna 1982.

– Joskus nää sisäpiirijutut menee kyllä liian pitkälle, silloin kun aika kuluu lähinnä toistemme huvittamiseen, kun me tehdään juttuja vain itsellemme. Mutta ei Ryhmis mikään Onnela ole, täällä on myös vihaa, kateutta, huutoa ja vittuilua – ja sitä kaikkea kans täysillä! Joskus, kun oikein kyllästyttää ja vituttaa tää touhu, niin silloin sitä miettii, että nyt mä lähden! Kun sitten alkaa funtsia, että no, mihin sitä sitten menis – niin vastausta ei löydykään. Sitten sitä taas rauhoittuu, tää on oikeastaan elämäntapateatteria.

Hurja luottamus näyttelijöihin

Ryhmäteatterin harjoitukset ovat uskomaton yhdistelmä suunsoittoa, sekasortoa, hysteriaa,

punnertamista, pianonsoittoa, Leppäkosken huutoa ja Hällströmin visioita, Reiskan rummutusta, lastenhoitoa, lukuharjoituksia, kärsivällistä treenaamista, lavasteiden rakentamista, alapäävitsejä, hintti-imitointia, kaljanjuontia, tupakansavua, käsillä seisomista, irrottelua, analysointia, keskustelua.

Työmoraali, mikäli sitä mitataan tavanomaisin keinoin kuten työaikojen noudattamisella, on Ryhmäteatterissa järkyttävän huono. Välillä touhu on tosifalskia ja laiskaa, pelkkää herjanheittoa ja toistensa pudottelua.

Mutta toisaalta siinä piilee myö Ryhmiksen hyvän työfiiliksen salaisuus. Ryhmäteatterissa on lupa olla laiska ja väsynyt, eikä kenenkään tarvitse jännittää helvetisti, vaan harjoituksiin voi tulla täysin rentona, kännissä tai krapulassa, jos siltä tuntuu, katsoa ja nuuhkia, mitä on menossa, mitä nyt tehdään.

- Eihän tässä olisi mitään tolkkua, ellen minä luottaisi näyttelijöihin. Ei mua häiritse, vaikka Reiska paukuttelee harjoituksissa rumpujaan miten sattuu, täysin väärässä kohtauksessa; eikä mua häiritse, vaikka Pellonpää istuisi näyttämöllä kossupullon kanssa. Kun on esityksen aika, mä tiedän, että sieltä syntyy, että itse esityksessä kaikki on kohdallaan, Allu sanoo.

- Yksi työaikojen harhoista on siinä, että ihmisen kuvitellaan olevan luova tiettyyn kellonaikaan. Laitosteattereissa, kaikissa näissä instituutioissa harjoitukset aloitetaan kymmeneltä, unenpöpperössä, ja sitten kolmelta kun vasta alkaa kulkea, harjoitukset lopetetaan, koska kerran niin lukee työehtosopimuksessa. Ryhmiksessä harjoitellaan niin kauan, että jokin juttu löytyy. Toisaalta siellä voidaan revitellä kokonainen päivä täysin sekoboltsina, mutta se aika ei mene hukkaan, sillä sekasortokin on hedelmällistä. Hirvittävän hysteerisen kohtauksen jälkeen voi tulla todella hedelmällinen tila, jolloin kehitellään puoli näytelmää kasaa, sanoo Kari Väänänen.

Nokat vastakkain

Affe mittailee Pengerkadun salin lattiaa, tiirailee välillä näyttelijöitä, hyräilee ja istuu hetkeksi jammailemaan rumpujen kanssa. **Timo Torikka** soittaa ukulelea, **Sanna Fransman**, **Eija Vilpas** ja **Ulla Uotinen** treenaavat yhdessä Tonin kanssa haltialauluja. Mikko Kivinen, ryhmän kuuluvaäänisin mies, räjähtää nauruun omille jutuilleen. Riitta Anttonen, joka on suunnitellut Sormusten Herran yli 150 pukua, silmäilee Jarmo Hyttisen ja Pertti Sveholmin hobittihousuja. Vesa Vierikko kävelee eestaas, mutisee ja maistelee vuorosanoja, korjaa välillä sanajärjestystä ja mutisee taas. Ville Virtanen ja Kari Väänänen harjoittelevat yhdessä vanhoja hobitteja. Kuin vanhat miehet parvekkeella muinaisessa *Muppet-showssa* he istuvat piipulla ja turisevat tarinoita. Istuttuaan pitkän aikaa täysin hiljaa Allu nousee kulahtaneelta plyysisohvalta ja kerää näyttelijät yhteen.

- No niin, otetaan vielä kerran! Koittakaa nyt muistaa: mitä isompi asia on, sen pienemmillä keinoilla se pitää tässä kertoa. Ja Vesa, plari pois! Tää on jo viides kerta, kun tätä harjoitellaan! Mä en ymmärrä, miten te ette jo osaa tätä. Miten mikään ajatus voi tulla esiin, kun ei olla tilanteessa? Sähän luet sanan kerrallaan, eihän tästä tule mitään! Allu raivostuu.

- Aina on oltu ensi-illassa ilman plaria, Vierikko vastaa kepeää äänensävyä tavoitellen. Allu ei kommentoi, istuu vain takaisin sohvalle ja ryhmä aloittaa kohtauksen uudelleen. Katsottuaan jonkin aikaa näyttelijöiden kohkaamista ja pudottelua hän nousee uudelleen ja sanoo tiukasti:

- Mitään siitä, mitä on sovittu, ei kukaan pidä. Kirjoittakaa muistiin kaikki muutokset, poistot ja lisäykset. Muutenhan tää on turhaa, tää harjoittelu. Te sotkette kaikki ideat ja kohtaukset, me ei koskaan päästä tätä läpi ennen toukokuuta! Te olette ammattilaisia, ja nyt pätkii pahasti. Keskittykää!

Ihmiset ovat hiljentyneet, kaikki seisovat kropat kiristyneinä.

- Otetaanko me uudestaan? Pertti Sveholm kysyy.

- Eihän me voida viedä sitä läpi, kun Vesa ei osaa ulkoa, Allu kivahtaa.

- VOI VITTU! Vierikko ärjäisee.

Syntyy täydellinen hiljaisuus. Kukaan ei liikahtakaan.

- No niin, jatketaan, olkaa hyvä, Allu sanoo värittömästi ja istuu jälleen kerran. Kohtaus aloitetaan uudelleen. Vesa Vierikko astuu pylvään takaa, lausuu Gandalf-velhon repliikit, keskittyneesti, ilman plaria, kasvot tiukkana.

- Kiitos. Tätä ei sitten tehdä kahteen, kolmeen viikkoon, Allu sanoo kuittaen kohtauksen, syyttää

tupakan ja vaikenee.

Yhden naisen shakkipeliä

– Mä tiedän olevani hyvin hidas tekstin kanssa ja kuljen pitkään plari kourassa, Vesa Vierikko sanoo.

– Mutta mulle on tärkeää, että se teksti jota mä puhun, on loppuun asti hiottua. Varsinkin tässä Sormusten Herrassa, jossa jokainen sana merkitsee jotakin; jossa koko tarina kerrotaan puheen kautta. Jos repliikeissä on epä johdonmukaisuuksia, vääriä sanajärjestyksiä tai sävyjä, niin silloin mä en yksinkertaisesti opi sitä ulkoa.

– Vaikka mä olen tehnyt Allun kanssa töitä jo vuosia, niin mä menen joka kerta kipsiin, kun se alkaa huutaa. Mä menetän jopa yöneni sen takia.

Taneli Mäkelä, joka on vierailut Ryhmäteatterissa muun muassa *Don Juanissa* sekä *Tärkeintä on olla Aito* -näytelmässä, kuvailee Allua johtajaksi, päällepäsmäriksi.

– Mä muistan, kuinka mä menin kipsiin Allun kanssa tullessani ensimmäistä kertaa Ryhmäteatteriin. Sen tapa on vetää heti alussa matto toisen alta.

– Näissäkin harjoituksissa se aina välillä huutaa: Hobitit tänne, ei, ette mene saunaan, pojjajajajaj! Mutta se on Allun tapa ohjata. Välillä kyllä ottaa päähän, kun se tulee ja tekee eteen; anna nyt minunkin mielikuvitukselleni vähän tilaa ja mahdollisuuksia!

– Pari päivää sitten se haukkui mut pystyyn, laiskuudesta, siitä etten mä ole tehnyt tarpeeksi töitä. Mä olen vähän huono ihminen ottamaan haukkuja vastaan, nytkin tuli ensiksi mieleen puolustautua: Älä nyt viitti, oonhan mä tehnyt... Mutta sitten tajusin, että ihan asiasta Allu huutaa. Että se on saanut mut rysän päältä kiinni.

Kari Väänänen, joka on valmistunut Suomen Teatterikoulusta yksitoista vuotta sitten, samalta kurssilta Affen kanssa, on tottunut työskentelemään molempien ohjaajien kanssa.

– Nehän on, Affe ja Allu, kuin yö ja päivä. Allu lähestyy juttuja älyllisemmin kuin Affe. Allun kanssa harkitaan monta kertaa tai haetaan ajatuksilla tavoiteltavaa maailmaa. Allun taipumus on vaipua usein mustiin, analyysin syövereihin, mutta samalla se näkee pienetkin detaljit aivan mielettömän kirkkaina. Affe taas on sellainen visionaristi, se maalailee maisemia ja suuria kohtauksia, Väänänen arvioi.

Toinen saman kurssin rappajia, Peltsi alias Matti Pellonpää kuvailee Affea musiikkimieheksi, todelliseksi bailaajaksi.

– Affe on sellainen jammailija, joka puuduttaa porukan rentoon meininkiin, antaa ihmisten pyöriä, ja sitten siitä kokonaisuudesta se poimii irti parhaat palat. Se antaa näyttelijän työstää juttunsa hyvin vapaasti, se siirtää vastuun hahmosta kokonaan näyttelijälle. Affehan on itse asiassa huijaaja, se huijaa ihmiset näyttelemään.

– Mä muistan, kun me bändin poikien kanssa (**Johan levis et korjaa bois**, jossa soittivat Affe, Vänä, **Harri Hyttinen**, **Kari Sorvali** ja mä) oltiin tehty alpeelevy, *Jätenauhaa eli Rakkautta kaikelle kansalle*. No, Affe soitti ja käski meidän tulla kuuntelemaan sitä. Mehän mentiin ja istuttiin: soita jo se levy! Joo-joo, vastasi Affe, mutta ensin täytyisi saada tuo kylpyamme vinttiin, ja se näyttää sellaista valurauta-ammetta niiden kylppärissä, painava kuin fan. No, me ruvettiin kantamaan sitä, Affe ei koskenut sormellakaan, se vain availi ovia ja näytti minne ammetta viedään, ja silloin mä tajusin sen: Helvetti, sehän ohjaa! Parasta oli, kun me lopulta saatiin se helvetin amme sinne vinttikomeroon, niin mä äkkäsin tosihienon plyysinojatuolin siinä komerossa. Hei, mikset sä käytä tota? mä kysyin. En mä, Affe kierteli. No, anna se mulle, mä pyysin. En mä voi, Affe vastasi, kun tää ei ole mun vinttikomero.

Pioneerityötä Suomenlinnassa

Vapun jälkeen ryhmisläiset siirtyvät Suomenlinnaan harjoittelemaan. Hyvän Omantunnon linnake on jo vuosia ollut Ryhmäteatterin kesänäytelmien esittämiskaipa.

Helmikuun alusta asti on **Ismo Aromaa** joukkoineen rakentanut ja pystyttänyt **Metti Nordinin** suunnittelemaa Sormusten Herran lavasteita. Enää ei katsojien tarvitse välittää meteorologien sade-ennustuksista, sillä tänä vuonna linnake katetaan.

– Kyllähän tällaisiin muureihin rakentaisi vaikka mitä! Se ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä rakennustyöt eivät saa olla ristiriidassa Museoviraston säädösten kanssa. Onneksi Suomenlinnan

hoitokunta otti asiakseen hoitaa kaikki lupa-asiat omissa nimissään. Jos teatterireppana olisi yksin lähtenyt anomaan tarvittavia lupia, eivät asiat varmastikaan olisi edenneet virastoissa niin nopeasti kuin nyt, kertoo Ismo Aromaa, ohjaajien oikea käsi, joka on toiminut Ryhmäteatterin lavasterakentajana ja monitoimimiehenä lähes kymmenen vuotta.

Ismo rinnalla rakennustelineillä ovat hääränneet myös **Heikki Anttila**, toinen Ryhmiksen lavastepuolen kantava voima, sekä Harri Hämäläinen, sadantonnin mies.

– Harri tiesi Turun lähistöllä purettavan voimalinjaa, ja sieltä saatiin edullisesti pari kilometriä vaijeria. Hänen tiedoillaan ja taidoillaan on säästetty rakennuskustannuksissa jo noin 100.000 markkaa, kertoo Ismo, joka itse tuntee kaikki pääkaupunkiseudun romuliikkeet. Pienten teattereiden on löydettävä second-hand -ratkaisut.

– Siitähän tämä kaikki on kiinni, että työssä ovat oikeanlaiset ihmiset, ammattitaitoiset tyytit, joilla on halu tehdä työtä, tarvittaessa vaikka kellon ympäri. Väkeä on palkattu pääkaupunkiseudun kurssikeskuksesta sekä Vantaan käsi- ja taideteollisesta oppilaitoksesta. Ryhmäteatterissa myös näyttelijät rakentavat, usein pitkiäkin jaksoja harjoitusajastaan. Ideana on, että kaikki tekevät kaikkea.

Kulttuurisponsorointia

Taru Sormusten Herrasta maksaa yli neljä kertaa enemmän kuin Ryhmäteatterin produktio tavallisesti. Esityksen kokonaisbudjetti on 3 miljoonaa markkaa.

– Eniten rahaa nielevät linnakkeen rakennustyöt sekä katsomo, joihin on varattu noin 600.000 markkaa, sekä valaistus- ja äänitekniikka, joka maksaa teatterille yli 400.000 markkaa, kertoo Ryhmäteatterin talouspäällikkö **Soili Suominen**.

Aluksi Tarun toteutuminen tuntui lähes mahdottomalta, sillä niin valtio, Helsingin kaupunki kuin erilaiset säätiötkin suhtautuivat penseästi Ryhmäteatterin raha-anomuksiin. Se ei enenkään ole estänyt ryhmisläisiä toteuttamasta unelmiaan, mutta talouspäällikön silmissä tilanne näytti hetken katastrofilta.

Budjetin pyöriessä miljoonissa markoissa ryhtyi Ryhmäteatteri etsimään sponsoreita suurproduktioilleen. Suurin osa yrityksistä on suhtautunut pyyntöön myönteisesti, mutta yllättävän moni on halunnut toimia hankkeen ainoana sponsorina, ja tällöin tarvittava summa on muodostunut yrityksille liian suureksi.

Osuuspankki Yhteistuki, joka ei aiemmin ole ollut mukana näin mittavassa kulttuurihankkeessa, on *Taru Sormusten Herran* suurimpia sponsoreita. Ryhmäteatterin pyyntö tuli pankille kuitenkin täydellisenä yllätyksenä.

– Itse en ole lukenut J.R.R. Tolkienin teosta, kertoo Osuuspankki Yhteistuen markkinointipäällikkö **Henry Virtanen**.

– Aloitin kirjan kolme vuotta sitten, mutta työkiireiltäni en vielä ole ehtinyt päästä sitä loppuun. Keskustelimme teatterin suunnitelmista pankin sisällä, perhe- ja tuttavapiirissä, ja kaikkien mielestä Ryhmäteatterin idea Tarun toteuttamisesta oli loistava, ja kaikki myös olivat varmoja, että siitä tulee menestys. Miksi emme siis olisi mukana menestyksessä?

Muutosten kourissa

Toukokuun toisella viikolla Matti Pellonpää jättää Ryhmäteatterin produktion. Kolmen kuukauden esitysjakso on pelottavan pitkä miehelle, joka elää viikon kerrallaan. Peltsin tilalle tulee **Martti Suosalo**, yksi Jouko Turkan seitsemästä veljeksestä.

– Yleensä esityksen lopullinen muoto löytyy vasta harjoitusajan viimeisillä viikoilla, hyvin lähellä ensi-iltaa, Allu sanoo.

Toukokuun toisella viikolla näyttelijät pääsevät ensimmäistä kertaa kokeilemaan todellisia tilanteita, asemia ja kohtauksia. Väki hyppelhtii ja luikertelee keskeneräisissä lavasteissa, neljällä eri tasolla. Harjoittelu pätkii välillä pahasti näyttelijöiden törmäillessä toisiinsa ja miettiessä suureen ääneen, mistä kohtaa kulisseja poistutaan kohtauksesta tai missä lienevät rapuvat seuraavaan kerrokseen varsinaisessa esityksessä. Lautakasojen välissä koikkelehtiminen naurattaa näyttelijöitä, ja pudottelu alkaa jälleen.

– Hei, kohta se! Klonkku ja hobitit eivät pääse vasemmalta alas. Missä Metti on, hakekaa lavastaja paikalle! Taas tuli kimppu uusia ongelmia, ja näyttelijäntyo ei suinkaan ole niistä

pienimpiä, Allu huutelee ylös kulissemiin.

Viimeisillä viikoilla syntyvät myös näytelmän hahmojen lopullinen ulkomuoto. **Riikka Virtanen**, joka aiemmin on maskeerannut ryhmisläisiä *Tärkeintä on olla Aito* -näytelmässä, suunnittelee ja tekee Sormusten Herran seikkailijoille maskit ja osittain myös kampaukset.

– Ryhmäteatterissa on ainutlaatuinen työhenki. Parasta on se, että siellä kaikkiin työntekijöihin suhtaudutaan tasavertaisesti, olivatpa nämä sitten koulusta juuri tulleita näyttelijöitä, lavasterakentajia, ompelijoita, maskeeraajia tai toimiston tyttöjä, Riikka Virtanen sanoo.

– Ryhmisläiset ovat myös tottuneet tiettyyn köyhyyteen; siihen, että on pärjättävä vähemmällä. Kun mä sanoin Vierikolle, että mun kaiketi täytyy tehdä kahdet viikset, jos vaikka toiset hukkuu, niin Vesa totesi vain: Eivät huku. Siinä Ryhmiksen meininki eroaa suurten laitoksien touhusta: näillä on rahaa ja tavaraa, tuhlaamiseen asti. Näyttelijät voivat olla välinpitämättömiä rekvisiitan suhteen, Ryhmiksessä ei olla. Siellä jotenkin osataan ajatella asiat myös pienesti.

Kaiken paradoksi

– Jos joku ulkopuolinen olisi tarjonnut meille Tarun tekemistä, niin mehän oltais nauraen sanottu ei. Se on mammuttiparadoksi: 1600 sivua tekstiä, jolla ei ole mitään kirjallista arvoa, Allu sanoo.

– Ja kuitenkin kaikki Ryhmiksessä tekevät sitä aivan tosissaan, hyppivät hobbiteina ja ulvovat puina.

– Ihmiset kuvittelevat, että teatterin tekemiseen liittyy jotakin magiaa, mutta tosiasia on, että tämä on puhdasta ja vitun inhottavaa työtä. 15-20 vuotta menee tämän työn harjoitteluun, sitten menee viisi vuotta välineen opettelemiseen: mitä kaikkea tällä voisikaan tehdä. Vasta sitten

– jos selviää 40-vuotiaaksi – pääsee miettimään, miten mä pystyisin parhaiten toteuttamaan näitä mun juttujani.

Eija Mäkinen
toimittaja@taivaannapa.net